

МОВНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРАКТИКИ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Білоус Н. П.,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державний торговельно-економічний університет*

Дячук Л. С.,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет*

Мовна політика – це комплекс заходів і стратегій, спрямованих на регулювання використання мови в суспільстві з метою забезпечення мовної різноманітності, збереження культурної спадщини й створення рівних умов для всіх мовних спільнот. Вона є частиною національної політики кожної держави, відображає її принципи, є важливим інструментом державотворення [1]. У філологічному вимірі мовна політика визначає статус мови, принципи її розвитку та стандартизації, які безпосередньо формують професійне мовне середовище перекладача. В українському контексті ці процеси включають зміцнення статусу української як державної, гармонізацію мовних норм із європейськими стандартами, деколонізацію мовного простору та розширення функцій англійської мови в публічному управлінні.

Сучасні регуляторні зміни впливають на ключові лінгвістичні пріоритети перекладачів: формування національно релевантних смислових моделей, відмову від застарілих кальок, утвердження термінологічної точності та посилення нормативності. У цьому контексті переклад розглядається як діяльність, що синтезує мовну політику, нормотворення та міжкультурну комунікацію. Саме тому актуальним є аналіз впливу мовної політики на сучасні перекладацькі практики: методологію, інструментарій і мовні стратегії перекладача. Особливо вагомим є те, що мовна політика суттєво впливає як на термінологію перекладу, так і на мовні засади – стилістику, синтаксис, морфологію і вироблення нормативних фразеологічних моделей. Розглядаючи конкретні перекладацькі ситуації, можна побачити, як інституційні рішення трансформують філологічні підходи у щоденній роботі перекладача.

Насамперед відчутною стає зростаюча роль нормативності та стандартизації. Інституційне унормування, яке здійснюють Національна комісія зі стандартів державної мови та технічний комітет ТК 19, створює базу для функціонування мовних норм, терміносистем і рекомендацій, що визначають якість перекладу [2]. Встановлення офіційних

відповідників у правничій, технічній і медійній сферах спрямоване на те, щоб формувати узгоджені мовні моделі. Наприклад, сучасні стандарти фіксують нормативні терміни «*контент-послуги*», «*надавач медіапослуг*», які замінюють кальковані, позбавлені юридичної точності варіанти на зразок «*зацікавлена сторона*». Так, у правничому дискурсі оновлені моделі юридичної української мови потребують від перекладача роботи з усталеними синтаксичними рамками. Наприклад, конструкції «*з метою забезпечення*», «*відповідно до вимог*» набувають статусу обов'язкових формул, а відхилення від них («*з ціллю забезпечити*», «*згідно вимог*») розцінюється як порушення норм. Такий підхід формує здатність відрізняти нормативний стиль від розмовного, що є критичним у перекладі міжнародних договорів та внутрішньодержавних актів.

Нормативні зміни стосуються також граматичних форм. Наприклад, послідовне вживання віддієслівних іменників («*забезпечення доступу*») відповідає офіційно-діловому стилю, на противагу калькованим дослівним конструкціям («*давати доступ*»). Для перекладача це означає мовне редагування змісту і приведення тексту до відповідного реєстру – процес, що чітко пов'язаний із завданнями мовної політики щодо унормування стандартів.

Відчутною є також трансформація у сфері аудіовізуального перекладу, де мовні квоти та гармонізація із Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги сприяли збільшенню обсягів дубляжу, субтитрування та озвучення [3]. У таких умовах перекладацька практика потребує тонкої стилістичної адаптації, збереження культурних нюансів та точного відтворення мовних реалій. Уживані рішення віддзеркалюють прагнення збалансувати культурну специфіку першотвору й українські мовні норми: переклад «*small town sheriff*» як «*шериф маленького містечка*», а не «*сільський дільничний*», дозволяє зберегти соціокультурний образ персонажа й уникнути небажаних смислових зсувів.

Передача соціально маркованої лексики потребує тонкого поєднання динамічного й семантичного підходів. Наприклад, звертання «*sir*», «*ma'am*», «*buddy*», «*sweetheart*» у різних контекстах не можуть бути передані універсальними відповідниками «*пан*», «*пані*», «*друже*», «*люба*». У вуличному контексті «*buddy*» наближається до «*чувак*» або «*друже*», у той час як у формальному – не перекладається так взагалі. Водночас «*sir*» може бути як ввічливим, так і саркастичним, що потребує відповідно диференційованих рішень («*пане*», «*сер*» або навіть «*мужчино*» у жартівливому контексті).

Паралельно з цими процесами значний вплив на перекладацькі практики справляє деколонізація мовного простору та дерусифікація

топоніміки [4]. Оновлення назв міст, вулиць і географічних об'єктів не є лише політичним актом, а й лінгвістичною реконфігурацією, що потребує ретельного застосування офіційних схем транслітерації. Перехід до форм «Kyiv», «Odesa», «Hohol Street» вимагає від перекладача послідовного дотримання затверджених норм і роботи з актуальними реєстрами, щоб уникати подвійних або застарілих написань, особливо в технічній, картографічній і документальній сферах. Крім того, у площині деколонізації особливо важливою стає коректна передача антропонімів. Використання форм *Hryhorii, Yakiv, Yurii*, а не *Grigory, Yakov, Yuri*, відновлює українську етимологію ідентичності у міжнародному просторі. Аналогічно оновлюється система передавання прізвищ: сучасні стандарти фіксують *Khmelnyskyi, Honchar, Drahomanov*, які витісняють форми російського походження на кшталт *Khmelnysky, Gonchar, Dragomanov*. Ця робота перекладача базується не лише на транслітерації, а й на реконструкції вихідної фонетичної та морфологічної основи.

Важливим напрямом мовної політики, що безпосередньо стосується перекладацької діяльності, стало нормативне закріплення ширшого використання англійської мови у державному секторі. Розширення англійських комунікацій в органах влади та вимога двомовності офіційних ресурсів формують нові виклики для перекладача, пов'язані з необхідністю опанування точних формул, клішованих структур та усталених моделей англійсько-ділового дискурсу [5]. У офіційно-діловому перекладі значущими є формульні конструкції англійської, які потребують фіксованих відповідників: «*is subject to approval*» – «*підлягає затвердженню*», «*falls under the responsibility of*» – «*належить до відповідальності*». Натомість буквальні переклади порушують як стиль, так і логіку інституційного документа.

У світлі євроінтеграційних процесів особливого значення набуває переклад права ЄС, який потребує високої концептуальної точності та коректного відтворення правових категорій. Так, клішовані вирази: «*without prejudice to*», «*having regard to*» відтворюються як «*не завдаючи шкоди*», «*беручи до уваги*», щоб не руйнувати структуру юридичного дискурсу і не суперечити стандартам *Manual on EU Legal Translation* [6].

В умовах цих процесів постає питання про те, які компетентності стають ключовими для перекладача, особливо для студентів, які лише формують професійні навички. Передусім важливим є створення власного «нормативного глосарію», формування двомовних кліше й офіційно-ділових формул. Не менш важливою є здатність працювати з такими складними форматами, як субтитри чи дубляж, де треба поєднати мовну природність і технічну точність. Робота з топонімікою потребує особливої уважності до правил транслітерації, а переклад

права ЄС – системного аналізу терміносистем, концептуального мислення та вміння інтерпретувати правові поняття за моделями, закріпленими у європейських джерелах.

Таким чином, мовна політика постає не як зовнішній регулятор, а як фундаментальна складова професійного середовища перекладача, що визначає рамки лінгвістичної точності, стандартизації та стилістичної адекватності. Її вплив формує цілісну архітектуру перекладацької діяльності – від добору термінів і транслітерації до побудови офіційних документів і роботи з аудіовізуальним контентом. У цих умовах професійна компетентність перекладача значною мірою залежить від здатності інтегрувати нормативні моделі, опрацьовувати міжкультурні контексти та адаптуватися до нових викликів, що постають у процесі розвитку мовної політики України.

Список використаних джерел

1. Дзюба Е. Державна мовна політика в Україні у 1991–2004 рр. *Травневі студії: історія, міжнародні відносини: збірка матеріалів V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених*, 4 травня 2023 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 215–218.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: текст закону; огляд і висновки. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Страсбург, 18.11.2019 (CDL-REF(2019)036). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)038-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)038-ukr) (дата звернення: 09.02.2026).

3. Закон України «Про медіа»: прийнятий 13.12.2022; набрав чинності 31.03.2023. Київ: Верховна Рада України, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/ed20250801?lang=uk#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

4. Національна комісія зі стандартів державної мови. Місія, функції та завдання: офіційний вебсайт. Київ, 2019–2026. URL: <https://mova.gov.ua/nacionalna-komisiya-zi-standartiv-derzhavnoyi-movi/misiya-ta-strategiya> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Закон України № 3760-IX «Про застосування англійської мови в Україні» : прийнятий 04.06.2024; набрав чинності 27.06.2024. Київ: Верховна Рада України, 2024. Неофіційний переклад англійською та роз'яснення. URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=160781> (дата звернення: 09.02.2026).

6. Vajčić M., Robertson C. D., Slavova L. *Manual on EU Legal Translation into Ukrainian*. In 2 parts. Part B. Ukrainian Language and Translation into Ukrainian. Kyiv: Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University», 2024. 289 p.